

prosti čas darujem za napredek vaše dece."

Videl pa sem zidarja, ki je izpustil kelo dosledno že ob prvem udarcu dvanaajste ure. Tega zidarja sem nekoč vprašal, čemu ne zazida opeke, ki mu je bila v roki baš ob dvanaajsti uri. Odgovoril pa mi je:

„Suženj je, kdor ne loči svoje ure od gospodarjeve.“

Jaz pa sem zmerom sodil, da se mora ravnati ura po delu in ne delo po uri, zato nisem jenjal zapirati fitniških in bajtarskih paglavcev kljub vsem žuganjem in grožnjam.

Gospodinji in perici, čevljarju in krojaču sem redno plačal, kolikor je bilo računano in še mi je ostalo za kak polič. Vsi ti čudeži so se godili s šestdesetšest kronami in šestdesetšest vinarji.

„Čudeži“ pravim, dobrotni jerob, zakaj danes s petnajstkrat šestdesetšest kronami in šestdesetšest vinarji komaj odpravim gospodinjo; perica, čevljar, krojač in polič pa ne pridejo več na ta račun. Na kateri račun pa? —

Pozabil sem nanje. Pozabil pa sem tudi na zapiranje paglavcev in pozabil sem še na marsikaj. Ko bi se dalo, bi pozabil tudi na svoj želodec. Ali Maksim Gorki pravi po pravici: „Kakoršnekoli kreature lažijo po svetu, brez želodca ni nobene.“

O, jerob učeni, povej in razsodi, kakšna je moja vera, ko sili zdaj vame misel, da je imel tisti zidar vendarle prav, ki je izpustil kelo že ob prvem udarcu dvanaajste ure in ko se me loteva prepričanje, da mora biti delo v službi ure in ne ura v službi dela. Razloži, spoštovani jerob, ali sem zdaj krivoverec, ali sem bil v šestdesetih časih? Zdaj, ko me je sama skrb, kako bom gospodaril trideset dni, da bom gospodaril ali prejel, ko mi je bila ta skrb poslednja med poslednjimi, ker se je to „čudežno gospodarstvo“ opravilo skoro samo od sebe? Katera teh dveh ver je prava? —

O, jerob strogi, ni še konec mojih vprašanj, pa že čujem skozi deveto steno tvoje očitjanje, da tudi meni pomanjkuje idealizma.

Tudi meni! — Torej je bil idealizem v meni v onih šestdesetih časih ...

Pogodil si, jerob; tvoje očitjanje ni laž, laž pa je tvoja hinavska nakana.

Dostokrat se mi bridko stoži po šestdesetih časih. Res, da je takrat užival gospodarjev hlapec spodobnejše plačilo od mojega, a kruha tudi meni ni manjkalo. Kruh pa je oče idealizma. Tvoje očitjanje, jerob, ni laž.

Laž pa je tvoja hinavska nakana. Pravijo, da je nataknil Ribničan konju zelene naočnike, da bi zobal oblanico za seno. Ta ribniški recept pa se je mutatis mutandis vzel tudi za učiteljstvo. Nataknilo se mu je žoltih naočnikov v podobi bankovcev. Pa še konveksni so bili ti naočniki, da bi drobtina ovsenjaka zares izgledala kot pustna pogača. Oči so se dale nalagati, želodec ne. Ti pa si prišel, jerob, in si nam usiljeval hinavsko nakano, ko smo že izpoznali prevaro: „Lepo plačilo imate, ne smelo bi vam primanjkovati idealizma.“

Jaz pa pravim: kruh je oče idealizma in ne plačilo. Tudi tvoja vera je taka, jerob, ali misli si, da bomo še verjeli tvoji laži.

BOŽO RAČIČ: Nabirajte narodno blago!

Zbiranje narodnega blaga je v današnjih časih pomembno. V njem se zrcali duša naroda in njegova kultura. Mnogo prekrasnih stvari je bilo odnešenih v tuje kraje. Na Dunaju imajo nešteto lepih predmetov, ki bi jih morali dobiti nazaj.

Nabiranje narodnega blaga ni enostavno in lahko, vendar pa je jako hvaležno delo. Nabiralec mora paziti na vsako malenkost, ker je v začetku precej težko. Vsak predmet, ki ga dobiš, mora imeti svoj datum, ime darovalca ali izdelovalca, kraj in še kaka pojasnila, ki so v zvezi z delom ali izdelovalcem.

Učiteljstvo ima dovolj prilike zbrati med narodom marsikaj. Tipične, narodopisne predmete domače industrije izpodriva vedno bolj tuja industrija — žal, da je to istina. Vendar je ohranjenega med narodom marsikaj in to velja zbrati prej, nego propade docela.

Ko sem služboval na Kalu, sem zbral tam lepo številce otroških pesemc in otroških iger. Med narodom je ohranjenih še mnogo sličnih stvari, ki jih v šoli zberemo z lahkoto. V dokaz temu naj mi služi dejstvo, da sem zbral pred kratkim tu 22 otroških pesemc, od katerih jih podajem par »kot vzorec«. Evo, kako lepe pesemce ima belokranjska deca:

Odinimo doma na tepeno mleko!
Kdo ga bo tepel?
Stara majka. S čim ga bo tepla
z mačkinom capicom.

Kadi je ta capica?
Na polici je spravna.
Kadi je ta polica?
V ognju je zgorela.
Kadi je ta ogenj?
Voda ga pólila.
Kadi je ta voda?
Po trati se rálzila.
Kadi je ta trata?
Ovce so jo pópasle.
Kadi so te ovce?
Svati so ji(h) pójeli.
Kadi so ti svati?
Prešli so po mlado.
Skrila se je v jamico,
kot miš v slamico.

Povedal Ive Miketič iz Gorenjcev.

Godinjica škrablje,
Peter konja draplje,
Podaj mi palicu,
da ubijem grlicu.
Grlica da meni soli.
Sol dam škopcu.
Škopec mi da loja.
Loj dam mački.
Mačka mi da mlado mače.
Mlado mače da mi svatbo.
Svati mi dajo zlato pero.
Zlato pero dam Bogu.
Bog mi da srečo.
Srečo dam majki.
Majka mi da puno
zdelo žgancev i mleka.

Povedala Mare Črničeva iz Adlešič.

Peter šeto kokošar
goni muhe pod Kotar,
pod Kotarom nikogár,
sama muha i kómár,
kómár z muho pleše,
da se zemlja trese.

Povedala Mare Miketičeva iz Gorenjcev.

Križ kraž Mátijaž,
kam krevljaš?
V Vujno Vas po klobas,
v Novo Mesto po nevesto,
v Nemškem Loku na poruku,
na Vinico po kitico,
na Krasinec po pun barilec.

Povedala Mare Črničeva iz Gorenjcev.

Ive bere gljive
na popove njive.
Dojde raca,
pa ga zbaca,
dojde guska,
pa ga opljuska,
dojde kos,
ga odvlječe pod metlički most,
dojde tič,
pa ga ni nikdar nič.

Povedala Rozalija Husičeva iz Purge.

Prošel je prošel pisani vuzem,
Došel je zeleni Juraj,
dónesel je laket dugu mladico,
peđenj dugu travicu.
da ga ne bi zajec,
dajte mu sira,
da se ne vusira,
dajte mu pogače,
da mu noge póskače,
dajte mu grošek,
da bo imal za trošek,
dajte mu krivo kost,
da gre laglje čez most.

Povedala Mare Miketičeva iz Gorenjcev.

To pesemco pojo, kadar vodijo »zele-
lenega Juraja«.

Stari dede
sivo glede
na sivici kobilci,
na drenovi paličici.
Paličica pukne,
stari v grabn smukne.

Rozalija Husičeva iz Purge.

Kdo se ne bi veselil teh ličnih otroških pesemc? Iz njih sili čist in jednat belokranjski jezik. Človeku se zdi, kakor bi čital Zupančiča, ki je krasen s svojimi otroškimi pesemcami. Med otroške pesemce jemljem tudi »šetje« kot predhodnik k otroškim igram. Npr.:

Ence — bence — na kremence,
tvoja vrata — začpati,
eri, beri, muzikeri — van!

Ali:

Angel — bangel — frkuci,
čiči — miči — kompani,
erbar — raka — tika taka,
eja — aja — ani saja — van!

Prepričan sem, da imajo v vsaki vasi otroci svoje pesmi in svoje igre. Čemu bi se pogubilo to blago brez sledu, če nam baš to zbiranje ne provzroča posebnih težkoč! Hvaležno polje je tu ravno za koleginje, če se že možakarjem zde take stvari premalo moške.

Naberimo in izdajmo!

* dež, * oven, * travnik pod Malo pleštvico,
* kragulj, * Velika noč.

BOŽO RAČIČ:

Albert Sič: Narodne vezenine na Kranjskem in še kaj.

O tem sem že večkrat kaj omenil. Ker pa je na »Zavezinem« zborovanju opozarjal dež. šol. nadzornik dr. Poljanec na važnost narodne ornamentike, si dovolim o tem podati par stvari, ki naj bi služile tovarišicam in tovarišem v informaciji.

Licejski profesor Albert Sič si je nadel pred par leti veliko nalogo zbrati narodno umetnost na Kranjskem in jo podati zopet v obliki albumov slovenskemu narodu. Idealno krasna ideja! Ni se vstrašil najhujših časov vojne. Lanske Binkošti je izšel prvi del zbirke in nato smo dobili nadaljevanja. Krasno delo se samo hvali, samo žal mi je nerodnega naslova. Ali ne bi bil boljši naslov: »Jugoslovanske vezenine slovenskih pokrajin«? V sedanjem naslovu je preveč provincijalizma. Rodila je vojna tak naslov in razmere v katerih je zbirka nastala.

Isti profesor je izdal brošuro o vseh slovenskih narodnih nošah. Naj bi torej se še zbirka raztegnila na vse slovenske pokrajine.

Zelo zelo pa pogrešamo zbirke narodnih noš. Te slike bi bile v okrasje vsaki slovenski hiši in potem dobi tudi zbirka vezenin večji pomen. Gre pa seveda za lepo kolorirano zbirko. Svoj čas je dal napraviti dež. odbor več povečanih fotografij, ki jih je videti v dvorcu — žal da ne pridejo do efekta, ker so ravno le fotografije.

Čujemo, da namerava Umetniška propaganda izdati zbirko noš. Naj jo izda, vendar naj bo zelo previdna glede izbire in sestave noš.

To je poleg kulturne tudi zelo velike politične važnosti. Narodopisni predmeti so vsaj za me politični argumenti, ki jih ne more nihče pobiti.

Take zbirke — namreč celotne — potrebujemo, kajti to ni mogoče sport, ampak resna kulturna potreba. In ravno učiteljstvo bi se moralo za stvar vse bolj zanimati in zbrati vse, kar je še ohranjenega med narodom. Kajti, če je enkrat izgubljeno, je izgubljeno za vedno.

Za marsikoga so Sičeve stvari nekaj popolno novega. Vse, kar je bilo doslej skrito po raznih muzejih in privatnih zbirkah, prihaja na dan in za mali denar tudi v našo last.

Marsikatera šola ima to lepo delo, toda marsikdo ne ve, kako bi se ga lotil. Navadno se divimo krasnim stvarim, pokaže se tudi učencem — nekateri so se celo lotili stvari pri risanju — kolegince pri žen. ročnih delih. Tov. Poldka Baodkova iz Vinice ob Kolpi pošilja celo vzorce okoli in je napisala tudi lepo rapravo o tem v »Popotniku«. Žal, da se bode morala zopet glasiti zaradi vzorcev ...

Sedaj sta izšla III. in IV. del. Jaz bi ju zamenjal, kajti vsaj učitelji smo vajeni hoditi od lažjega k težjemu, od manj lepega k dovršenemu. Četrta del obsega pisane vezenine, posnete po najrazličnejših predmetih. Vporabljeni se dajo za najrazličnejše stvari. Razume se, da se lahko zamenjajo nianse barv, posebno danes, ko ni vseh na razpolago. Pri nas prevladuje še krivo mnenje, da mora biti vse izdelano le na grobem platnu z rdečo ali modro nitjo. V tem oziru bi opozoril na češko knjigo »Ornamenty«, kjer je najti vporabo nar. ornamentov za najrazličnejše stvari, posebno bogata pa je izbira v ženskih toaletnih predmetih. Pomniti je treba, da se vsaka stvar razvija in izpopolnjuje; prav tako tudi nar. ornamentika. Vedno pa ostanje nedotaknjeno bistvo, ki daje karakterističen utis.

V Ljubljani sem opazil, zadnjič pri nekaterih mladih damah lepe, bele moderne obleke, ki so imele vdolane po prsni navzdol, ali tudi po hrbtu kake 4 prste široke bordure, posnete po nar. ornamentih. Po barvi so bile ali črne ali temnomodre in delane s svilnato nitjo. Učinkovalo je nad vse ugodno: elegantno, moderno in — narodno. Takih pojavov mora biti človek vesel; žal da so tako redki.

Tretji del pa obsega bele vezenine, največ po starih pečah. To bode menda najlepši del vse zbirke. Kajti s tem se mora zadovoljiti tudi najbolj razvajen okus. Ne veš, ali bi se divil pridnosti in vztrajnosti pri tehniki, ali finemu in smiselnemu okusu pri kompoziciji ornamentov. Bela vez je lep dokument naše narod. kulture, ki jo nismo dobili od Nemcev, ampak je vznikla iz nas samih pa tam doli na vzhodu, odkoder smo prišli, kakor pravijo. Po predlogah te zbirke se dajo narediti krasne stvari, kakršne sem n. pr. videl na državni obrtni šoli v Ljubljani. Nekoč smo malo polemizirali zaradi noš in avb po »Slov. Narod«. Nekaj vspeha je le prineslo! Nato sem pa stopil na obrtno šolo

do gdč. Veharjeve in bil sem prav prijetno iznenaden. V tem ateljeju so imeli ravno v delu pričke, okrašene z ornamentami starih peč. Dalje sem videl tudi razne pisane vezenine, posnete po starih narodnih originalih in — zlata čela za avbe in zavijače, hrepenenje vseh narodnih dam. Izgledala so pač drugače, kakor pa tista skrupčala, ki so jih prodajale švabske modistke nerazsodnemu ženskemu svetu po bajnih cenah kot pristno nar. blago. Prijazna gospica mi je nato pokazala bog. zbirko drugih krasnih slovenskih predlog in vzorcev za raznovrstno vporabo. Mnogo ljubljanskih gospodičen in tolko »židanega« časa. Ali ne bi kazalo zapisati se v vezni tečaj? Kako pa bi bilo s kakim počitniškim tečajem za učiteljce?

Po hodnikih imenovane šole visi vse polno krasnih slik v nar. slogu. Vezenine, rezbarije, pohištvo itd. Vse to dobimo čez čas v nadaljevanju prof. Sičevih zbirk.

Želimo marljivemu gospodu profesorju vso srečo pri nadaljnem delu. Hvaležno mu utegne biti še potomstvo, ker današnji svet še ne zna ceniti važnosti in pomena njegovega krasnega dela za našo narodno kulturo.

Mislím, da ne bode odveč, če povem ob tej priliki par stvari o raznih združgah, ki jih imajo bratski slovenski narodi.

Odlčno mesto na slovenskem jugu zavzema zagrebška »Udruga za usčuvanje i pronicanje narodne umjetnosti«. Za razna dela je izlačala kmetiškím veziljam v štirih letih 101.230 K. — Znak, da je za gospodarstvo velikega pomena Petrinjska zadruga z istim smotrom daje enako lep zaslužek pridnim prstom v zimskem času. Obe zdruzi sta priredili po vsej Evropi krasne razstave z velikimi uspehi.

Zatiranj Slovaki so imeli že v mirnih časih dve zdruzi, ki sta vspevali kaj lepo. Bili sta to: Družstvo pre spenaženje domaceho l' udového priemyslu v Uher. Skalicí in pa »Lipa« l' udový priemysel účastinarska spoločnosť v Turčianskom Sv. Martine. Slednja izdaja krasen strokovni list »Živena«. Čudovito lepi so slovački keramiški izdelki. Tudi Čehi imajo več zadrug, ki so deloma bolj znane našim damam, kakor hrvatske ... Srbi imajo »Pirotsko čilimarsko zadrugo«, ki je prinesla čilimom (preprogam) svetovni glas. Ta zadruga je imela v Sarajevu svojo podružnico. V Moravski dolini so seljačke tesouzne zadruge in tudi slikarske so imele. Potujoči slikarji so slikali razne ikone (svete podobe) predvsem hišne patrone.

Rusija je imela nič manj kakor 20 milijonov rezbarjev. O spretnosti takih rezbarjev smo se lahko prepričali pri vojnih vjetnikih, ki so izdelovali včasih krasne stvari. Ni je menda hiše, kjer bi ne bili »Ruski« ponujali svojih izdelkov.

Od neslovanskih pokrajin je bila na glasu Švica po svojih vezeninah, ki so ji donšale letnih 150 milijonov. Tovarniška industrija pa je odjedla v nadašnjih časih dve tretjini vsega zaslužka.

Belgija je dobivala za čipke letnih 50 milijonov frankov. (Bog zna kam romajo idrijske?)

Domača industrija je torej velevažen kulturno-gospodarski faktor. V današnjih časih nas Slovence takorekoč edino »süha roba« vleče iz blamaže.

Vendar bi se tudi lahko kaj storilo, zlasti ker je domača obrt izvečine posel zimskih mesecev, ko počiva poljsko delo.

Pri nas bi potrebovali predvsem rokotvornih zadrug, ki bi uporabljale za svoje izdelke nar. ornamente in stil.

Za tako podjetje je pa potreba tudi priprav. V prvi vrsti moramo razpolagati z bogato zbirko originalov, ali z drugo besedo — imeti moramo bogat narodopisni muzej. Zato je treba, kakor sem že preje omenil zbrati vse, kar še imamo in rešiti predno izgine v pozabljivost.

Zakaj pa je to važno? Vsak narod ima nekaj samolastnega — narodno kulturnega, individualnega. Takoj na zunaj, se že opazi in vnanjost je največkrat bistvena ali vsaj karakteristična. Vsaka narodna kultura naj bi se prirodno razvila do popolnosti. Ne gre pa prevzemati kulturo drugega naroda kar tako — to pomeni raznarodovanje in degeneracijo! Slovenci smo v literaturi mnogo napredovali, v mnogem pa degenerirali. Vzemimo noše! Propadle so skoro docela — prevadale je francoski kroj — v zadnjem času tudi angleški brki. Na videz so to smešne malenkosti, vendar niso tako malenkostne. S tem izginja narodni značaj. Poglejmo drugam! Pojdimo na Kras. Tam okoli Št. Petra že vidite tipične kraške hiše s kamenjem obloženimi strehami. Na Gorenjskem vidimo še mnogo vasi, katerih hiše so krite z deščicami in imajo lepo izrezljane hodnike. Ali ni to karakteristično? Tja za Kolpo pojdimo! Četudi ni ohranjena povsod nar. noša, vendar opozarja bela obleka tudi lajka na nekaj posebnega, bistvenega za to pokrajino. Žal, da taki splošno karakteristični znaki izginjajo in

se umikajo tujim vplivom, ki potem mo-
tijo sicer harmonično celoto. To opazuje-
mo pri stavbah. Če greš v Ljubljani od
Mirja proti Podrožniku čez Tržaško cesto,
vidiš vse polno vil v izrazito nemškem
slogu. In vendar se da tudi za vile vpo-
rabiti prav dobro naš domači narodni slog.
Na Bledu se spominjam prav čednih stavb
re slovenske pravljice se mi zdita — tako
»Bajtice« in »Skrata« kakor hišice iz sta-
rsrčni in domači sta. Dovolj imamo svo-
jega, samo ceniti moramo to. Ob vsaki
priliki čujemo, da imamo vse od Nemcev
ali celo od Madžarov. Pomislimo vendar
malo nazaj na velike slovanske države,
ki so segale nad Berlin.

Narod je izpremenil jezik, a drugo je
ostalo še dolgo vrsto let in to je bilo vse
naše. »Nemci morajo iskati german. or-
namentiko na Svedskem in Norveškem«
— tako mi je rekel lani prof. Titelbach v
Beogradu. Ta gospod ima za seboj 45 let
vztrajnega dela na narodopisnem polju in
je dosegel na svetovnih razstavah v Pa-
rizu, Londonu in Moskvi »grand prix« s
svojimi narodopisnimi zbirkami. Madžari
so naleteli pri svojem vpadu v Evropo na
popolnoma civilizovano državo. Prevzeli
so potem kratkoma nošo in deloma tudi
jezik. Baš po jeziku lahko sklepamo, da
niso imeli najprimitivnejših »kulturnih iz-
razov« v svojem jeziku. Danes ti boče pa
vsak Madžar dokazoval, da so besede: se-
rda, čütertek, pentek itd. pristno madžar-
ske...

Za nas Jugoslovane je pa merodajen
stari Bizanc, na katerega vrelu smo bili
mi kot najbližji sosedi. »Ex oriente lux«
smo čuli in ne iz Berlina, kakor mislijo
nekateri še dandanes. Krizariji so pač pri-
nesli marsikaj na sever, celo žlico in vilce.
Naš jugoslovanski narod spremlja tipična
ornamentika od juga tja gori v odrešeni
Korotan. Mogoče ne najdemo nikjer tako
krepkih dokazov za narodno edinstvo ka-
kor baš v ornamentiki. Danes žal propada
pri nas vse, kar je tipično narodnega. Ven-
dar lahko po zbirkah določimo marsikaj.
Tako npr. so ženska pokrivala in glavni
nakiti pri vseh treh plemenih jugoslovan-
skega naroda v bistvu edini — ločijo se po
raznih variantah, kakor npr. dialekt v je-
ziku. Tehnika se včasih izpremeni, toda
ornament, ki je bistvo, ostane eden in isti.
Npr.: kar se je na Gorenjskem delalo s
križnim obodom, v Beli krajini tkaničalo,
se v Srbiji »kleča« (tke ali vtkuje). Prehod
tehnike nam da misliti tudi marsikaj. Zna-
čilno je pa to, da gre ornamentika preko
vseh političnih mej. Omenil sem že nekoč,
da sem zasledil v Srbiji na slavskem ko-
laču prav tako ptičico, kakor na božični
pogači Potokarjeve matere na Kalu. V
Titelbachovi zbirki srbskih ornamentov
najdeš prav take motive kakor v Sičevi.
Prva je izšla l. 1893 v Beogradu — prof.
Sič pa je posnel ornament po originalu, ki
je v deželinem muzeju. Original je bil na-
rejen na Gorenjskem. Pa ne samo orna-
mentika sama, tudi običaji dokazujejo
edinstvo. Poročal sem nekoč o otroških
praznikih v Srbiji. V zvezi z njimi je naše
»terežkanje«. Pri Srbih je ohranjen še ves
običaj, pri nas le konec: »Reši se, reši!«
Zagenetna Bela Krajina je unikum v naro-
dopisnem oziru. Tu bi bilo še marsikaj
najti. Adlešički župnik Šašel je zbral
krasnega blaga v dveh knjižnicah »Biser-
nicah«, ki so pravi biseri iz belokranjske-
ga narodopisja in jezikovnega slovstva.
Če bi ne bilo tega marljivo nabiralca, bi
se izgubilo sčasoma vse. (Knjižici prav
toplo priporočam.) Nemalo sem se za-
čudil, prišedši iz Srbije v Belokrajino.
Jezik, noša, običaji-vezenine. Letos sem
opazoval žene pri obdelovanju lanu in de-
lu preje. Prav tako delajo kakor v Mačvi
in enako orodje uporabljajo. Sicer je tod
okoli starih naseljencev (Marin Dol, Bo-
janci) ali ti govore lepi bosanski dialekt,
dočim so baje Adlešiči tudi iz Bosne,
vendar imajo popolno drugi jezik, ki ima
polno takih izrazov, da bi človek sklepal
po njih na kake stare slovanske prebival-
ce pred naselitvijo.

Prirodni razvoj ne pozna nikakih po-
litičnih mej — malenkostni vplivi se po-
znajo le včasih. Bistvo pa ostane nedotak-
njeno. Pokazala nam je najlepše jugoslo-
vanska ideja. Če ne bi bila prirodna —
ne bi nam zasijala kar čez noč zlata svo-
boda.

Tudi politiki bi morali biti prirodni in
se zavedati edinstva, ne pa uganjati poli-
tične pustolovščine, kakor nam žal kaže
naš današnji beograjski parlament.

RUDOLF DOSTAL:

Spomini na Beograd.

V oktobru 1919.

Kakor hitro prevoziš Sotlo, občutiš,
da si zapustil deželo reda. In ta križev pot
traja ves čas potovanja. Že na prvi postaji
smo čakali celo večnost, vzroka ni nihče
vedel, in tako je šlo dalje tja do Zemuna.

Zgovorna Hrvatica pripoveduje, kako je
treščila orožniku košaro jajc v glavo, ko
jih je hotel zapleniti na hrvatski meji. Med
splošnim smehom se vozimo dalje do Za-
greba. Na južnem kolodvoru je treba iz-
stopiti. Gledam, kje so vozovi električne
železnice. Ni jih! Izvem, da traja stavka
že nad dva meseca. Torej peš v mesto!

Ubogí Zagreb! Sicer si bil že pred
vojno v obili meri oblagodarjen s hebrej-
skim življem, toda kar se vidi danes tam
doli, presega vsako pričakovanje. »Krivon-
osci« povsod: v gostilni, v kavarni, na
ulici, vsepovsod, kamor stopiš, sama trgo-
vina, prekupovanje, navijanje cen; pohlep
po velikem dobičku odseva iz lokavih oči.
Napiši »hrvatski govori!« nimajo uspeha,
oblastno se povsod šopiri nemščina. Po-
nosen sem bil v mislih, da smo Slovenci
edino slovansko pleme, ki nima židov in
na ljubljanskih ulicah je nemščina že tudi
skoro izumrla.

Čakati sem moral v Zagrebu do ve-
čera, da sem se odpeljal dalje z brzo-
vlakovi, ki pa mu dela konkurenco vsak
tovorni vlak. Šlo je počasi dalje, na posta-
jah neznošno čakanje. Čemu to, ni nihče
vedel. V vozu opazke nezadovoljstva,
splošna nevolja, robantenje, seveda vse
brez uspeha. Čuješ o slabih lokomotivah,
nedostajanju premoga, o pasivni resi-
stenci. Ako nimaš tehtnega vzroka, da
moraš potovati, ostani doma, dokler se
razmere popolnoma ne uredi. V Mitrovici
se je nekolično zdanilo, v daljavi sem ugledal
obrise Fruške gore. Potem pa je šlo
dalje čez bogati, plodoviti Srem. Posame-
zne njive so dolge, kakor daleč ti zre
oko. Na eni njivi dela hkrati po 5 do 6
parov živine. Brazde par prstov globoke,
zemlja nepognojena ali prav malo, pa ven-
dar vse uspeva in rodi, da je čudo! To
je blagostanje, kakor ga še nisem videl!

Bilo je okoli 9. ure zjutraj, ko smo se
pripeljali v Zemun. Na postaji se pozdra-
vimo s srbskimi kolegi in koleginjami, ki
so prišli do Zemuna k sprejemu. Prese-
netila me je ta pozornost, ki je ostala ve-
lika in iskrena vse dni mojega bivanja
v Beogradu. Bilo je tu uprav jugoslovan-
sko gostoljubje, pozorno do podrobnosti,
ki jih samo ljubeče oko ne more prezreti...

Po slabi cesti gremo navzdol k do-
navskemu pristanišču, da nas parnik pre-
pelje v Beograd. Na tisoče ljudi čaka tam
na prevoz. So to ljudje najrazličnejših
stanov in narodnosti, vojaštvo, civilisti,
mlado in staro; vse pa mirno čaka, da
pride na vrsto. Parnik za parnikom od-
plove, končno pridemo tudi mi na krov.
V pristanišču je usidrano več parnikov,
eden izmed njih ima v trobojki napis
»Ljubljana«.

Donava tvori pri izlivu Save delto,
no stranskem rokavu se peljemo v Savo,
ki je tu zelo široka, širša od Donave. Od
tu je lep pogled na Beograd, kakor ga
običajno vidimo na razglednicah. Po
kratki vožnji, ki traja 20 do 30 minut, se
izkrcamo v Beogradu. Tu ugledamo
prvo poskusno vožnjo čez savski želez-
niški most, ki je bil baš one dni s popra-
vili dogotovljen. Srbom so se pri tem po-
gledu iskriale oči, saj je most zanje skoro
življenskega vprašanja: dosedaj so morali
živež in druge potrebščine z ladjami
prevažati iz Zemuna. To je tudi vplivalo
na neznošno draginjo v Beogradu. Nazaj
sem se odeljal že z beograjske postaje
čez železniški most.

Beograd sam ni toliko razrušen kot
sem pričakoval. Pač je mnogo trpela
savska stran, tovarne v bližini postaje so
izginile: s težavo sem spoznal temeljne
obrise, kjer je stala tovarna duhana. Gra-
nate so padale tudi v mesto, gledišče je
bilo popolnoma razbito, sedaj se pa na-
novno gradi: mnogo je trpela tudi uni-
verza, tudi ta se popravlja. Sploh sem
videl v Beogradu mnogo smisla za vzpo-
stavo rednih razmer: na vseh koncih in
krajih se krpa in gradi, vidiš delo povsod,
z železno energijo skuša vsak pripomoči
k normalnim razmeram. Samo te strašne
cene, naravnost vrtoglave!

Z enako vztrajnostjo se dela tudi na
šolskem polju. Ogedal sem si več šol.
Strašne so tu vojne posledice: ni dovolj
klopi, ni knjig, ni zvezkov, toda dela se
dosledno, četudi z najprimitivnejšimi
sredstvi. V neki šoli sem videl na steni
s kredo načrtan zemljevid Jugoslavije. S
težavo spoznaš obrise, toda otroci ti s
točnostjo pripovedujejo: o Triglavu, o
teku Save, o Ljubljani, o Zagrebu in te
povedejo tja v Srbijo. — V nekem raz-
redu vidim na mizi računalo kot ga imajo
otroci za igračo. Srbska koleginja mi po-
jasni, da ga nima vsak dan: včasih ga
učenka — hči bogatejšega trgovca —
ne prinese s seboj, ker se z njim igrajo
otroci doma. — Zopet v neki šoli pripo-
vedujejo otroci, kaj so doživeli med voj-
no, kje so bili. Ljubka deklica pripo-
veduje, da je bila v Švici, v Genevi. Tam je
hodila v šolo. Govori dobro francosko!
(V Beogradu govori skoro vsak inteli-

gent francosko. Bil jim je to drugi jezik
kot pri nas nemški.) — Druga deklica
začne na poziv, naj nekaj pripoveduje:
Bila sta otac i majka. Imala sta kćerkicu.
— — — Prestane, pade na klop in se
spusti in jok. Začuden jo gledam. Učite-
ljica pojasni, da je deklica — sirota...

Ponašamo se z našo zapadno kul-
turo, a marsičesa se lahko učimo pri Sr-
bih, predvsem samostojnosti in samo-
zavesti pri mladini. Tako pripoveduje v
neki šoli učenec, govoreč o občini, okraju
itd.: Občina voli svojega predsednika
(župana). Ako je ta pijanec ali sploh ne-
sposoben človek, je občina sama kriva. —
Resnici na ljubo moram tu pristaviti, da
sem bil štiri dni v Beogradu in nisem videl
del ves čas ni enega pijanega človeka.

Silno me je prevzel pogled na ubogo
srbsko deco. Na obrazu ji je z ostro roko
brezobzirne usode začrtano vse medvojno
trpljenje in skrajno nedostajanje najpo-
trebnejše prehrane. Amerikanci, ki so jim
Srbi globoko hvaležni, store sicer mnogo
s pomožno akcijo, toda posledice bodo še
dolgotrajne in nedogledne. Jetika in druge
bolezni imajo že sedaj obilno smrtno
žetev.

Beograd nikakor ni moderno mesto.
Razen kralja Milana ulice in Terazij, ki
reže skoro celo mesto po dolžini, ter ulice
Miloša Velikega, skoro ne vidiš veliko-
mestne zunanosti. Jako neprijetne so
»kaldrme«, to so ulice, tlakovane z gru-
dastim, grobim kamenjem, tako da te do
večera pošteno noge bole. Baš one dni,
ko sem bil v Beogradu, se je pripeljal
stari »čiča Pero«, ki biva sicer v neki vili
na Topčiderskem brdu, v mesto na obisk
k svojemu sinu, regentu Aleksandru. Sr-
bom so se oči iskriale, ko so ga videli. Glo-
boka in iskrena je srbska ljubezen do
svoje dinastije, saj pa je v istini izšla iz
naroda in bila vedno tesno z njim spojena.
— V konaku je sedaj parlament, kjer ima
seje narodno predstavništvo. Spodaj na
vrtu vidiš še obrise bivšega konaka kot
resen pomnik usode, ki je zadela z brez-
obzirno roko onega, ki je vladal proti volji
naroda. —

Skoro vsako mesto ima nekaj karak-
terističnega na sebi. Tako ima Ljubljana
svoj tipični grad, Praga zgodovinske
Hradčane, Krakov ponosni Wawel in
Beograd svoj starodavni Kalemegdan.
Mnogo srbske zgodovine je preživela ta
trdnjava, ki je sedaj deloma izpremenjena
v park, srečne in nesrečne dni naroda, ki
mu v povestnici človeštva ni para. Strmo
se spuščajo bréгови proti Savi. Pogled s
Kalemegdana je veličasten, čudovit. Zad-
nji večer, predno sem se odpeljal, sem ga
še enkrat obiskal. Sonce je tonilo daleč
v Slovenijo in oblivalo s svojim zlatom
široko Savo, mogočno Donavo in bogati
Srem. Ves zavzet sem gledal to lepoto in
razkošje in mislil: Ko se uredi splošne
razmere, bo to naša bodočnost, v Jugo-
slaviji ne bomo stradali.

FRAN ROJAKOVIČ:

Viktor Bežek.

(Umrl dne 19. decembra 1919.)

Mrki decemberski dan je iztrgal iz
naše srede moža, ki ga bodo naše slovs-
tvo, naša šola, naše učiteljstvo in naša
mladina še dolgo pogrešali. Izgubili smo
ga nenadoma, ko smo tak udarec naj-
manje pričakovali, ko smo še vedno
upali, da se mu povrne ljubo zdravje, da
se naseli v njegovem, po naravi krep-
kem telesu poprejšnja duševna čilost in
snaga, stara umerjenost, navadna živ-
ljenjska žilavost. Upali smo, da mu od-
kaže odredena domovina po kratkem
presledku nov delokrog, primeren nje-
govim velikim zmožnostim, kjer naj bi bil
še dolgo deloval v korist našega naroda.

Toda upali smo zaman! V duševni,
z njegovo boleznijo spojeni zmedenosti je
prestrigel sam svojega življenja nit, ki
mu jo je Parka še pridno predla. Taka
je bila božja volja! Na tragičnem dej-
stvu ne moremo pač ničesar izpremeniti,
ob njegovih prerani smrti smemo edinole
tugovati in morda tudi obupavati...

Ne! Vsaka malodušnost bi bila dan-
es najmanj umestna, saj nam je zapustil
rajnik svoja dela, ki so in bodo naša naj-
boljša uteha, naše najkrepkejše bodrilo
v težkih časih, ki jih preživljamo.

Pred mojimi očmi stoji še vedno
mož srednje velikosti, čvrstih udov, iz-
razite glave, visokega čela, prešinjajočih,
z močnimi očali oboroženih oči, močnih
brkov, krepke, vedno obrbete brade, mož
poln življenja, mož poln zdravja. Njegov
notranja slika pa se nam je kazala
v njegovi čudoviti duhovitosti, ki ga ni
nikdar zapustila in je sedaj spravljen v
njegovih duševnih otrocih. In to je naša
sreča v nesreči!

Viktor Bežek se je rodil dne 13. ju-
lija 1860. leta v Postojni, kjer je bil nje-
gov oče davkar. Leta 1878. je z odliko

maturiral na ljubljanski gimnaziji; potem
je študiral klasično filologijo deloma na
Dunaju, deloma v Gradcu, vmes pa po-
učeval na Waldherrjevem zasebnem za-
vodu v Ljubljani, pri Galletovih na Bistri
pri Vrtniki in drugod. Študije je dovršil
z odliko.

Po dokončanem učenju je deloval
leto dni na benediktinskem zavodu v Št.
Pavlu na Koroškem, potem je bil suplent
na novomeški gimnaziji. Leta 1886. je
prišel na državno gimnazijo v Ljubljani,
kmalu potem na gimnazijo v Gorici, po-
tlej na učiteljsko v Ljubljani. Leta 1889.
je nastopil profesorsko službo na žen-
skem učiteljsku v Gorici. Da se mu je
podelilo to mesto, je moral poprej na-
praviti še izpit za meščanske šole iz prve
strokovne skupine. Tej nekam čudni
zahtevi tedanje učne uprave je bilo v
svojih strokah itak temeljito podkova-
nemu šolniku seveda lahko ustreči, po-
sebnost, ker je razpolagal do svoje smrti
z naravnost jeklimim spominom. Kdor je
bil kdaj v njegovi družbi, se je mogel o
tem sam osvedočiti. V vedno razboritem
in resnem pogovoru je Bežek, rekel bi,
kar stresal iz rokava duhovite sentence,
pregovore, rekla, reminiscence, navajal
pomenljiva mesta iz klasikov in pisate-
ljev vseh jezikov, katerih je bil več. Ob
resnih primerih je kaj rad naslonil svoja
izvajanja na kako mesto iz biblije. Izpit
za meščanske šole mu torej pač ni delal
nikake preglavice. Trditi pa moremo, da
sta ga baš novi študij in delovanje na
učiteljsku približala nižji narodni šoli,
kateri je pozneje posvetil toliko svojih
moči.

Leta 1904. je bil imenovan ravnate-
ljem moškega učiteljska v Kopru, kjer
je ostal do leta 1909., ko se je — ne brez
njegove zasluge — preselil slovenski od-
delek tega zavoda v Gorico. V solčno
mesto ob naši zeleni Soči, ki sta nam
sedaj predmeta bridke žalosti in trpkih
skrbí, se je priselil Bežek trikrat. Sezidal
si je tamkaj na mirnem kraju udobno hi-
šico, poleg nje uredil vrt, zasanjal mirno
življenje.

A prišlo je viharno leto 1915. Učite-
ljske se je moral umakniti surovi sili in
si poiskati vsaj nekakega zavetišča v
Ljubljani. Semkaj je pribegnil tudi njegov
ravnatelj, zbral po vojski razredčene
vrste svojih učencev in rešil, kar se je re-
šiti še dalo. Po razsulu Avstrije vrnil se
je ravnatelj v njemu tako ljubo mesto, da
uredi zopet njegovemu vodstvu izročeni
zavod.

Toda svoje namene ni dosegel, mar-
več doživel je v ozemlju, zasedenem po
objestnem Italijanu, novo razočaranje. In
žalost je legla na njegovo srce in pospe-
šila njegov konec.

Za časa bivanja v Kopru in Gorici
je bil Bežek dolgo vrsto let član, zadnji
čas ravnatelj izpraševalne komisije za
ljudske in meščanske šole, član deželnega
šolskega sveta za Istro in pozneje za Go-
riško in Gradiščansko. V zadnji lastnosti
mu je bila poverjena tudi funkcija dežel-
nega šolskega nadzornika za slovenske
narodne šole v goriškem mestu in v gra-
diščanskem in tržiškem okraju.

Že vodstvo močnega zavoda in obili
drugi uradni posli, ki je vse opravljal zelo
vestno, marljivo in natančno, so zahte-
vali celega moža. A pokojnik se ni branil
tudi drugega dela. Da si izpopolni svoje
znanje, je potoval leta 1901. po Nemčiji,
leta 1903. po Italiji; prirejal je pedagoške
tečaje v Trstu, predaval večkrat učitelj-
skemu društvu za goriški okraj in drugod,
bil odbornik »Slovenske Šolske Matice«
od njenega početka naprej do svoje smrti,
več let odbornik »Pevskega in glasbe-
nega društva v Gorici« in ud drugih kor-
poracij. Spričo tolike zaposlenosti si je
mogel pač le redkokdaj privoščiti daljši
izprehod v bližnjem okolico ob naše morje,
na naš Kras, na naše gore. Ali naravo
je ljubil in znal uživati!

Večji del njegovega prostega časa
pa je izpolnilo neumorno delovanje na
slovstvenem polju. Žal mi je, da mi ne
pripuščajo moje skromne moči, potem
kratko odmerjeni čas in okoliščina, da
nimam pri rokah niti svoje knjižnice, niti
se ne morem ob sestavljenju le-teh vrstic
posluževati javne biblioteke in drugih
potrebnirov, da bi vsaj do neke meje
izčrpno opisal to delovanje. Kar navajam,
zajemam večinoma iz spomina. Nadejam
se pa, da zbere spretnjša roka v dogled-
nem času literarne ude pokojnega Bežka,
ki so raztreseni po naših revijah, zbor-
nikih, časopisih in drugih publikacijah.
Takisto sem tudi uverjen, da nam podari
njegov literarna zapuščina, ki je, kolikor
je meni znano, dobro ohranjena in shra-
njena, še marsikaj zanimivega in porab-
nega. Vsi pa pričakujemo, da se dobi
med nami tudi mož, ki bo imel voljo in
potrebno sposobnost, da dovrši rajniko-
va pedagoška dela, v kolikor jih sam ni
mogel zaključiti. Dobrih pedagoških knjig
smo že zelo, zelo potrebni!